

intézetben mások is, az eredeti ranschburgi alapokhoz térnek vissza, amikor a fejlődés számukra egyben *elméleti kérdés* is. Olyan problémákban vizsgálják a kisgyermekkorú utánzás vagy a csecsemőkorú szándékalapú és teleologikus eseményértelmezés-fejlődését, melyek alapján egyszerre tudnak tanácsokat adni a konkrét nevelési és fejlesztési-fejlődési gyakorlatokhoz, és ugyanakkor a fejlődést a pszichológia legalapvetőbb kér-

déseivel (például az idegrendszeri szerveződés és az érés folyamatainak elemzésével, vagy a velünk született kognitív struktúrák feltárásával) kapcsolják össze. (Czigler István – Halász László – Marton L. Magda (szerk.): *Az általánostól a különösig. Gondolat Kiadói Kör és MTA Pszichológiai Kutatóintézete, Budapest, 2002, 465 p.*)

Pléh Csaba
az MTA levelező tagja

Egy mai tudós biográfus – Hargittai István egyedülálló könyvsorozata

A Polányi Mihály Társaság tavaly bemutatatta Hargittai István akadémikus *The Road to Stockholm. Nobel Prizes, Science and Scientists* című tekintélyes terjedelmű és pompásan kiállított könyvét, amelyet az Oxford University Press adott ki 2002-ben. A könyvbemutatón felkérést kaptam arra, hogy a Társaság *Polanyiana* című folyóiratába rövid recenziót írjak a könyvről. Amikor átlapoztam, majd elolvastam a munkát, hamar rájöttem, hogy a beavatlatlanok számára „elcsépelltek” tűnő témát a szerző fordulatos leleménnyel és elemző erővel írta meg. Szinte hihetetlen, de igaz: a munka hetven (!) interjú alapján íródott, sodró lendületű, tudományos boncolgatásai dacára igen olvasmányos, egyenesen „könnyed” mű! A Magyar Tudományban Beck Mihály akadémikus az idén (2003/2) ismertette.

Hargittai István akadémikustársunk pályáját régóta követem nyomon, hiszen nemcsak eredeti és fontos szimmetria-kutatásait ismertem, hanem magasszintű szakmai-közéleti ténykedését is, leginkább az általa szerkesztett és írt *Chemical Intelligencer* című nívós és izgalmas, negyedévi folyóiraton keresztül. De azt a kérdést, hogy elmélyült kutató- és oktatómunkája mellett

hogyan futja képességeiből, erejéből és idejéből egy ilyen tudományszociológiai mélységű remek könyvre, már nem könnyen tudtam megválaszolni.

Az igazi meglepetés csak fenti kérdésem megválaszolásának kísérlete kapcsán ért: kiderült, hogy a Nobel-díjasokról szóló említett kitünő mű előtt, illetve előkészületei alatt Hargittainak *már két vaskos kötete jelent meg Candid Science, vol. I-II* (Öszinte tudomány) címen a londoni Imperial College Press (2000-2001) gondozásában. Mindkét kötet harminchat-harminchat beszélgetést tartalmaz: az elsőben neves kémikusokkal, a másodikban nagynevű orvosbiológusokkal társalog a szerző. Hargittai István kiapadhatatlan biográfiai elemző erejét és tehetségét bizonyítja, hogy e sorok írásának időpontjában újabb harminchat érdekes interjú tartalmazó könyv látott napvilágot ugyanannál a londoni kiadónál (*Candid Science III, 2003*), ezúttal ismét híres vegyészekkel folyik a beszélgetés. Tehát a megjelent három interjúkötet együttesen immár 3x36, vagyis száznyolc (!) beszélgetés-fejezetet foglal magába. Szinte zavarbaejtően hatalmas teljesítmény! De a sorozat ezzel még nincs befejezve: a II. és III. kötet impresszumából megtudjuk, hogy már megjelenés előtt áll a széria negyedik kötete is (*Candid Science IV*) – beszélgetések híres fizikusokkal. Nehezen felülműlhető összeállítás!

Az első kötetet, a szerző előszava szerint, éppen a fent említett *Chemical Intelligencer*

negyedévenkénti tudományos magazin sugallta, ott jelent meg 1995-től a könyv jó néhány interjúja. Hargittai, maga is szakértő és kiválóan tájékozott kolléga, leírja az interjúk létrejöttének menetét. Hangszalagra felvett laza beszélgetés után gondos és ellenőrzött írásban való rögzítés következett. Többszörös korrekció után az interjúalany jóváhagyásával válik hitelessé a színvonalas diszkurzus. Ez a kötet foglalja magába Hargittai legrégebb interjút a Nobel-díjas Nyikolaj Nyikolajevics Szemjonovval (1965) és talán a legújabbat is, a szintén Nobel-díjas Ahmed Zewailal (1997). A kötetben fontos beszélgetések találhatók Linus Paulinggal, Erwin Chargaffal, Wolfgang Krätschmerrel és sok más kiválósággal. Az interjúalany Sir George Porter (Nobel-díj: 1967) ajánlást is írt a könyvhöz.

A második könyv talán még az előzőnél is vonzóbb olvasmány. Az éppen az ezredfordulón, 2001 januárjában befejezett interjúkötet joggal tekinthető a 20. század második fele biomedicinális felfedezései tükrének. A beszélgetőpartnerek sora a „kettős csavart” feltáró James Watsontól (Nobel-díj: 1962) a nitrogénoxid-molekula lényeges szerepét felismerő Robert F. Furchgottig (Nobel-díj: 1998) terjed. Az ajánlást ezúttal Arthur Kornberg (Nobel-díj: 1959) írta. Minden jel szerint ez a kötet is őszinte és kendőzetlen tükröt tart az interjúalanyok elé. Nem szépít és nem is hallgat el lényeges szakmai és emberi aspektusokat. Ezt a hitelességet orvosbiológus kutatóként jómagam is tanúsíthatom. A harminchat megkérdezett kutató közül fél tucatot volt szerencsém személyesen ismerni, és nem volt nehéz ráismerem a beszélgetésekből e hat kitűnő kollega személyiségi jegyeire, teljesítmény-hatáira, az amerikai Joshua Lederbergtől a svéd-magyar Lars Ernsteren (Ernster László) át a sajátos életutat megjárt szlovák-magyar származású amerikai Carleton Gajdusekig!

A sorozat harmadik könyve hetekkel ez előtt jelent meg ugyanannál a londoni kiadó-

nál. Ezt a szinte még „friss” kötetet, a szerző előszava szerint, a pesti Műegyetemen negyedik éve meghirdetett *A huszadik század nagy felfedezései* című népszerű tanfolyama sugallta. Ez a munka visszatér az első kötet témaválasztásához: Hargittai újból saját szakterülete tudóstársaival, vegyészkutatókkal beszélget benne. Az ajánlást ezúttal az amerikai Herbert A. Hauptman (Nobel-díj: 1985) írta, akivel két találkozás keretében színes interjú is készült. Ebben igen szuggesztív képet fest az eredetileg matematikusként működött neves kristályszerkezetkutatóról.

Érdekes mellékkörülmény, hogy míg az első kötet harminchat fejezetéből csupán egyetlen szól magyar kutatóról (Oláh Györgyről), addig a második kötetben már két magyar származású stockholmi kiválóság szerepel (Ernster László és Klein György). A most megjelent III. kötetben pedig a tengeren túl élő és dolgozó John Polányin és Endre Balázson kívül már hazai kutatóval, a sokunk által ismert Furka Árpáddal is találkozunk.

Szilárd meggyőződésem, hogy Hargittai István speciális adottságainak szerencsés összecsengése biztosítja ezen impozáns interjú-dokumentumsorozat érdekességét, ismeretbővítő erejét és hitelességét! Mert miközben a szerző maga (és az őt fáradságtalanul támogató tudós neje) kiváló kutató, egyben a tudományos világban páratlan tájékozottsággal és kapcsolatrendszerrel rendelkezik. Egyedülálló beleérző képessége, megértő intelligenciája remek kontaktustermelő adottsággal és bölcs humorérzékkel párosul. Mindeme személyi vonások által serkentett csillápihatatlan intellektuális kíváncsiság eredményezhette e három kötet száznál több vonzó fejezetét.

A recenzióknak önkéntelenül eszébe jutnak történelmi korszakok szerint távoli, de annál találóbb hasonlatok. A szakértő kutató, Hargittai István teljesítménye szinte sokunk ifjúságának kedvenc ógörög törté-

nészével, Plutarkhoszéval mérhető össze. Traianus császár avatott tanácsadója összegyűjtötte és írásba fektette máig is felülmúlhatatlan, negyvenhat színes, de hiteles biográfiáját! Ugyanezt tette a 16. században az olasz Giorgio Vasari is az őt megelőző kor neves festőivel, szobrászaival és építészeivel. A 19. és a 20. században viszont „divatba” jött a tudományos életrajzírás, több nagy biográfus egyéniséget is számon tartunk. Manapság pedig a világhálóról gyakorlatilag minden otthonban, munkahelyen vagy isko-

lában könnyen letölthetők a kitűnően szerkesztett életrajzok ezrei (például: www.biography.com). De ezen általános hozzáférhetőség mellett, ezek ellenére, a Hargittai István által írott emberközeli dokumentumok szerepe még csak növekedni fog! Meggyőződésem, hogy ez az életútsorozat a tudománytörténetnek korszakról korszakra jól felhasználható, mindig eleven értéke marad!

Ádám György

az MTA rendes tagja

Az európai egyetem funkcióváltásai

Szerkesztette: Tóth Tamás

Az impozáns kötet voltaképpen nem egy könyvet foglal magában, hanem kettőt: egy terjedelmesebbet és egy vékonyabbat. A terjedelmesebb tanulmánygyűjtemény: filozófusoknak-filozófiatörténészeknek az európai egyetem történetével foglalkozó tanulmányait nyújtja át, a vékonyabb dokumentum-összeállítás: az európai egyetem történetére vonatkozó klasszikus szövegek fordításából közöl válogatást. A kettő együtt olvasandó: így adnak maradéktalan intellektuális élményt.

A munka – mint a kötet szerkesztő, Tóth Tamás bevezető tanulmányában részletesen beszámol róla – a Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai Kutatóintézete OTKA-kutatásának eredményeit foglalja össze. A kilencvenes évek második felén végigívelő kutatás kiindulópontja szerint az európai egyetem a nyugati kultúra leghosszabb folyamatos történettel rendelkező társadalmi alapintézménye. Szisztematikus földolgozásához ilyenformán, úgymond, nem valamiféle alkalmazott tudomány – az oktatásszociológia vagy az oktatás-gazdaságtan – eszköztárát kell igénybe venni: átfogó történeti-társadalmi és elméleti-filozófiai reflexióra van szük-

ség hozzá. A tanulmányok ezért általános modernizációelméleti keretbe illesztik az egyetem problémáját: „hagyományos” és „modern” egyetem – illetve „premodern”, „modern” és „posztmodern” egyetemi fejlődési szakaszok – között különböztetnek tehát. Ábrázolásukban az európai egyetemfejlődés reformok és válságok egymást követő periódusai által tagolt folyamatnak mutatkozik: az egyetem intézményének ma tapasztalható válsága is a tudásalapú társadalom szükségleteinek megfelelő strukturális és funkcionális átalakulás jeleként fogható föl.

A kötet tanulmányai történeti rend szerint követik egymást: a középkori egyetemmel foglalkozó tanulmányok után a modern egyetemet elemző, majd a magyar egyetemfejlődést tárgyaló tanulmányok következnek, hogy végül a napjaink „virtuális egyetemének” szentelt tanulmányokhoz érkezzünk el.

A középkori egyetemet Ferencz Sándor, Borbély Gábor és Redl Károly írásai veszik szemügyre. Ferencz Sándor az antik iskolával állítja szembe a középkori egyetemet: míg az előbbi a tanuló személyiségének és morális lényének kimunkálására törekszik, addig a középkori egyetem a városiasodó társadalom szakember-szükségletének kielégítésére jön létre. Mint a tanárok és diákok céhszerű szerveződésének, a 11. századtól alakulnak ki legjelentősebb központjai: az orvostudo-